

УДК 316. 347(477): 316. 647. 5

Б. Г. ГВОЗДЕЦЬКА

ЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ УКРАЇНЦІВ НА ПОЛЮСАХ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню рівня етнічної толерантності українців (до початку подій 2014 р.) Галичини та Донбасу як двох полярних регіонів регіональної системи України. Цілісність нашої держави та її майбутній розвиток повною мірою залежать від міжетнічної толерантності, гармонізації відносин міжнаціонального характеру практично в усіх сферах життя суспільства, оскільки ми живемо в поліетнічній державі. У роки незалежності України недостатньо уваги приділяли проблематиці толерантності, особливо на полюсах регіональної системи України. Події, які відбуваються сьогодні, змусили нас звернути увагу саме на проблематику міжетнічної толерантності. Результати дослідження свідчать, що походження зі Сходу чи Заходу є визначальним при ставленні до осіб навіть одного етнічного походження, а регіональна система України – це вагомий чинник, який має вплив на етнічну толерантність.

Ключові слова: толерантність, етнічна толерантність, інтолерантність, Галичина, Донбас, Схід України, Захід України.

У поліетнічних державах, до яких належить і Україна, потрібно приділяти увагу питанням міжнаціональної толерантності, регулюванню відносин між різними етносами, гармонізації відносин міжнаціонального характеру практично в усіх сферах життя суспільства. Події зими 2014 р., які переросли у війну, актуалізували та загострили в Україні проблему національної толерантності, виступили осередком змін у цій площині, а саме: появи ксенофобії, етнічної дискримінації та розшарування суспільства за етнічною ознакою.

В українській риторичній термін “толерантність” закріпився в кінці 80-х рр. минулого сторіччя. Цьому сприяли дослідження в галузі гуманітарних наук, необхідність збереження культурного плюралізму, а також прагнення частини політиків та інтелігенції використовувати західний досвід створення громадянського суспільства. В умовах культурного різноманіття толерантність уможливорює безконфліктне співіснування в єдиному соціальному просторі людей з різними інтересами, віруваннями, морально-політичними переконаннями й способами життя. Це особливо важливо для багатонаціональних, багатоконфесійних країн [1, с. 11–12].

Як зазначає Н. Ротар, “толерантність – це не тільки теоретичне поняття, а й елемент певної культури як сукупності знань, цінностей і норм, що визначають життєдіяльність членів того чи іншого суспільства” [1, с. 34].

Проаналізувавши наукову та соціологічну літературу з окресленої тематики, особливо на фоні останніх подій, можна сказати, що толерант-

ність як якість особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому перебуває сьогодні в центрі уваги дослідників. Накопичено великий емпіричний матеріал, пов'язаний з проблемами окремих видів толерантності: зокрема, етнічної (В. Арбеніна, Є. Головаха, В. Євтух, Л. Дробіжева, Н. Паніна, В. Попов, С. Рижов, Е. Шлягіна та ін.), політичної (С. Ільїнська, П. Козирєва, О. Перцев, І. Устинова, В. Шалін та ін.), релігійної (Є. Арінін, В. Гараджа, М. Мчедлов, Г. Шлімова та ін.).

Метою статті є визначення етнічної толерантності українців (до початку подій 2014 р.) на полюсах регіональної системи України (Галичини та Донбасу).

Якщо суспільство сучасне, демократичне, політично зріле, багатонаціональне, воно повинно ставити перед собою завдання сформувати такі критерії толерантності:

- рівноправність, взаємоповага членів групи або суспільства, доброзичливість і терпиме ставлення до різних груп;
- рівні можливості для участі в політичному житті всіх членів суспільства;
- збереження й розвиток культурної самобутності та мов національних меншин;
- охоплення подіями суспільного характеру, святами якомога більшої кількості людей, якщо це не суперечить їхнім культурним традиціям та релігійним переконанням;
- можливість наслідувати свої традиції для всіх культур у суспільстві;
- свобода віросповідання;
- співробітництво й солідарність у вирішенні загальних проблем;
- позитивна лексика в найбільш уразливих сферах міжетнічних, міжрасових відносин, у відносинах між статями [1, с. 42].

Протилежністю толерантності є так звана інтолерантність, або нетерпимість. Б. Рієрдон виділяє такі ознаки інтолерантності: зневажлива мова, визначення всіх членів будь-якої соціальної групи за допомогою узагальнених негативних характеристик, висміювання конкретних якостей і характеристик людей, висловлювання з приводу окремих людей та груп на підставі негативних узагальнень і стереотипів, а не реальних фактів, навмисні дії, спрямовані на приниження й залякування інших, на обмеження та позбавлення людини прав, фізичні і моральні знущання, збройні напади тощо. Відсутність цих проявів засвідчує існування толерантності [4, с. 18–20].

У цій статті ми зосередили свою увагу на етнічній толерантності, використавши підхід до аналізу етнічної толерантності, який пропонує В. Євтух [2]: толерантність міжетнічна (від лат. *tolerare* – терпіти) – терпиме ставлення представників однієї етнічної спільноти до представників іншої спільноти, до відмінних культурницьких традицій, готовність до позитивної взаємодії з носіями різноманітних етнічностей. Поява й функціонування поняття “міжетнічна толерантність” пов’язані з поліетнічним, полікультурним

довкіллям, структуризація якого визначається наявністю різноманітних етнокультурних спільнот та політикою владних органів щодо цього феномена. Поняття, від якого походить “міжетнічна толерантність”, безумовно, виступає багатограним поняттям “*толерантність*”, а поштовх поширенню цього терміна в теорії і практиці дало прийняття Генеральною асамблеєю ЮНЕСКО Декларації принципів толерантності 16 листопада 1995 р. Високий рівень міжетнічної толерантності – шлях до безконфліктного типу етнонаціонального розвитку поліетнічного суспільства [2].

Питання міжетнічної толерантності є одним із найбільш актуальних і складних, це завдання яке стоїть перед сучасними суспільствами досить гостро. Формування міжетнічної толерантності залежить від багатьох факторів у державі, зокрема від її рівня демократичності, правової бази, етнічної та національної самоідентифікації населення країни, рівня загальної культури тощо.

Необхідно зазначити, що в Україні спостерігається суттєва відмінність у системі ідентичності громадян з різних регіонів. І саме регіональний зріз дає можливість виявити найочевидніші розбіжності в усьому масиві етнічних, мовних, релігійно-конфесійних, геополітичних, політико-ідеологічних орієнтацій та пріоритетів тих чи інших форм ідентичності громадян. Це дає підстави для виявлення впливу регіональних особливостей на перспективи становлення нації та спільної ідентичності в країні. Розуміння й урахування регіональних особливостей владою дає можливість забезпечити гармонійніший процес інтеграції національних меншин в українське суспільство (звичайно ж, зі збереженням власних етнічних та національних ідентичностей), формування міжетнічної толерантності в державі [1, с. 75].

Історично склалося так, що Галичина й Донбас є полярними регіонами регіональної системи України. Головною відмінністю є різні проекти націєтворення (етнонація та громадська нація) [3, с. 74], в основі яких є мова, певний культ національних героїв, орієнтація на Захід чи на Схід.

Емпіричною основою аналізу виступають результати крос-регіонального соціологічного дослідження “Життєві світи сходу і заходу України”, проведеного у травні-червні 2014 р. за участю авторки (керівник дослідницького проекту – професор Луганського національного університету імені Тараса Шевченка Ілля Кононов)¹. Просторові кордони об’єкта дослідження обмежувалися двома областями Галичини: Львівська, Івано-Франківська і Донбасу: Донецька, Луганська².

Насамперед слід звернути увагу на те, що походження зі Сходу чи Заходу є визначальним при ставленні до осіб навіть одного етнічного по-

¹ Дослідження проведене за підтримки Канадського інституту українознавчих студій Університету Альберти (Canadian Institute of Ukrainian Studies. University of Alberta).

² У Львівській області опитано 454 особи, в Івано-Франківській – 277, у Донецькій – 457 осіб, у Луганській – 291.

ходження (шкала у межах 1–7 балів; чим вищий бал, тим менша етнічна толерантність). Мешканці Галичини найближчими вважають українців – 1,4 бали, ставлення дещо змінюється, якщо це українці зі Сходу України, – 2,9. Щодо мешканців Донбасу, то тут українці зі Сходу України – 1,7 є для них найбільш близькі, відмінним є ставлення до українців із Заходу України – 3,3 бали. Відчутною є різниця між регіонами щодо етнічної толерантності до росіян. Так, якщо в Галичині ставлення до росіян – 5,2 бали, а до росіян з Росії – 5,4 бали, то на Донбасі до росіян – 1,8 бали, а до росіян з Росії – 2,0 бали. Українці Галичини найбільш близькими вважають поляків – 3,7 бали, українці Донбасу – росіян – 1,8, білорусів – 2,7 та євреїв – 3,9 бали. Найвищий індекс етнічної дистанції отримали як у Галичині, так і в Донбасі чеченці (6,1 та 5,2 бали), цигани (6,1 та 5,5 бали), африканці (5,7 та 5,2 бали), китайці (5,7 та 5,1 бали), араби (5,7 та 5,2 бали) та туркмени (5,7 та 5,2 бали).

Як засвідчують результати дослідження, регіональна система України – це вагомий чинник, який має вплив на етнічну толерантність, тому це потрібно обов'язково враховувати при розробці дієвих, сучасних способів ведення етнополітики, що є дуже актуальним у наш час.

Сьогодні в суспільстві відчувається загострення міжетнічних суперечностей, що є результатом конфліктної ситуації на Сході України. Для кращого розуміння подій та настроїв, які сьогодні притаманні населенню регіональної системи України, подальші наші дослідження будуть спрямовані на етнічну толерантність регіональних систем, хоча сьогодні східні регіони неможливо дослідити, оскільки вони є практично недоступними. Досягнення міжетнічної толерантності на поліетнічних територіях України (як на Сході України (Донбас), так і на Заході (Закарпаття, Буковина)) залишається складним і неоднозначним процесом.

Українська державна політика щодо національних меншин ґрунтується на міжнародних правових документах та актах, які передбачають формування етнічно толерантного суспільства. Основними перешкодами на шляху до формування міжетнічної толерантності в Україні на державному рівні залишаються невирішеність соціально-економічних проблем, затяжна фінансова криза в державі, інколи прихована, вербальна та агресивна поведінкова інтолерантність з боку окремих представників національних громад, що проживають у її полікультурних регіонах. Важливу роль у формуванні міжетнічно толерантного суспільства в Україні відіграє й релігійний фактор, оскільки часто є основою етнічної та національної самоідентифікації індивіда. Щодо індивідуального рівня, то тут основними проблемами на шляху до формування міжетнічної толерантності є загальний рівень культури населення, а також етнічні та національні стереотипи, сформовані сім'єю та школою [1, с. 94].

Висновки. Отже, для побудови справді демократичної, суверенної й міцної держави пріоритетним завданням для української влади та громадянського суспільства має стати правильна політика формування міжетнічної толерантності в Україні, оскільки наша країна – це поліетнічна держава.

Список використаної літератури

1. Довідник міжетнічної толерантності / упоряд. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. – Чернівці : Букрек, 2011. – 232 с.
2. Етноенциклопедія – online: науково-освітній проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ethnoencyclopedia.info/t/>.
3. Кононов І. Ф. Донбас і Галичина в регіональній системі України / І. Ф. Кононов, С. В. Хобта, С. А. Щудло // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 73–98.
4. Ризердон Б. Р. Толерантность – дорога к миру / Б. Р. Ризердон. – Москва : Бонфи, 2001. – С. 18–20.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2015.

Гвоздецкая Б. Г. Этническая толерантность украинцев на полюсах региональной системы Украины

Статья посвящена исследованию уровня этнической толерантности украинцев (до начала событий 2014 г.) Галичины и Донбасса как двух полярных регионов региональной системы Украины. Целостность нашего государства и ее будущее развитие в полной мере зависят от межэтнической толерантности, гармонизации отношений межнационального характера практически во всех сферах жизни общества, поскольку мы живем в полиэтничном государстве. В годы независимости Украины недостаточно внимания уделялось проблематике толерантности, особенно на полюсах региональной системы Украины. События, происходящие сегодня, заставили нас обратить внимание именно на проблематику межэтнической толерантности. Результаты исследования свидетельствуют, что происхождение с Востока или Запада является определяющим при отношении к лицам даже одного этнического происхождения, а региональная система Украины – это весомый фактор, который влияет на этническую толерантность.

Ключевые слова: толерантность, этническая толерантность, интолерантность, Галичина, Донбасс, Восток Украины, Запад Украины.

Hvozdetzka B. Ethnic Tolerance of the Ukrainians at the Poles of the Regional System of Ukraine

The article investigates the level of ethnic tolerance Ukrainian (prior to the events of 2014) as Galicia and Donbass two polar regions regional system of Ukraine. In multi-ethnic states, among them Ukraine, the issues of inter-ethnic tolerance, the regulation of relations between different ethnic groups, harmonization of interethnic relations in almost all spheres of society should be given paramount importance. The winter 2014 events, which escalated into a war, actualized and aggravated the problem of national tolerance in Ukraine, resulting in drastic changes in this area. In this study, we have focused on ethnic tolerance, using the approach to the analysis of ethnic tolerance, offered by Yevtukh: interethnic tolerance (from Lat. “tolerare” – to tolerate) tolerant attitude of representatives of one ethnic community towards members of another community, different cultural traditions, commitment to positive interaction with representatives of various ethnic groups. The appearance and functioning of the concept of “inter-ethnic tolerance” is connected with a multi-ethnic, multicultural environment, the structurization of which is determined by the presence of various ethno-cultural communities and the policy of authorities regarding this phenomenon. Undoubtedly, the term “inter-ethnic tolerance” derives from the multifarious notion of “tolerance”, and was spread further in the theory and practice by the UNESCO General Assembly’s adoption of the “Declaration of principles on tolerance” on November 16, 1995. A high level of inter-ethnic tolerance is the path to the conflict-free type of ethno-national development of a multi-ethnic society. The empirical foundation for the analysis are the results of the cross-regional case study “Living worlds of the east and west of Ukraine”, held in May/June 2014 with the

participation of the author (research project director – Illia Kononov, Professor of Luhansk Taras Shevchenko National University). Spatial boundaries of the object of study was limited to the two areas of Halychyna: Lviv, Ivano-Frankivsk and Donetsk, Luhansk. The integrity of our country and its future development is fully dependent on inter-ethnic tolerance, harmonization of interethnic relations character in almost all spheres of society, because we live in a multiethnic state. In the years of independence, Ukraine is not enough attention was paid to the issue of tolerance, especially at the poles of a regional system of Ukraine. Events are taking place today, forced us to pay attention on the problems of inter-ethnic tolerance. Results of the study indicate that the origin of the east or west is crucial in relation to persons of a single ethnic origins and regional system of Ukraine is a significant factor that has an impact on ethnic tolerance.

Key words: *tolerance, ethnic tolerance, intolerance, Galicia, Donbass, East Ukraine, The west of Ukraine.*